

Κώστας Χ. Πασχάλης

Μελαγχολικό ταξίδι δημιουργικής ενδοσκόπησης

ΙΧΝΗ ΖΩΗΣ

Της Ελένης Πορτάλιου

(Μικρή Άρκτος, 2014)

Μελαγχολικό ταξίδι αυτογνωσίας, μοναδικής αφηγηματικής δύναμης και εξαιρετικής παραστατικότητας συνιστά η ποιητική συλλογή της Ελένης Πορτάλιου, που φέρει τον τίτλο «Ιχνη ζωής».

□ «Με την πέτρα της ευθύνης δεμένη...βυθίζει τα χέρια της στον καιάδα του χρόνου και μετρά τη ζωή της» (Μάρκογλου). «Ζωή σαν υστερόγραφο σε μακρόσυρτη αφήγηση, που στο τέλος βρίσκει το νόημα της περιπλάνησης» (Πορτάλιου).

Μία ποιητική σύνθεση τεσσάρων επάλληλων ενοτήτων, κλιμακούμενης συναισθηματικής έντασης: Καταγωγή, αποχωρισμός, / Αισθηματική αγωγή / Στιγμιότυπα εσωτερικού χώρου / Στη σκιά της ιστορίας.

Ένα εσωτερικό ταξίδι μνήμης που διατρέχει, εν είδει απολογισμού, την ιστορία μιας ολόκληρης ζωής.

Η καταγωγή, ο αποχωρισμός

Η ποιήτρια «ανασύρει από το θολό βυθό της μνήμης εικόνες ανάγλυφες της παιδικής ηλικίας, που φωτίζουν το εσωτερικό των πραγμάτων, που δίνουν μορφή, χρώμα και πνοή σε τόπους και αντικείμενα.

Ανασυνθέτει ένα παλιμνηστο γεμάτο από απόφρες ζωηρόχρωμες εικόνες, αλλά και ποτισμένες στη βαθιά μελαγχολία του ανέκκλητου, ψηφίδες μιας εποχής, μιας ηλικίας και μιας πόλης» (από κείμενο του Θωμά Λιναρά για το έργο του Βάλτερ Μπένγιαμιν).

Για την ίδια, πατρίδα είναι η παιδική της ηλικία, πατρίδα είναι η γενέθλια πόλη, πατρίδα είναι το σπίτι της...

Χαρακτηριστικοί είναι οι στίχοι του παρακάτω ποιήματός της:

«Το σπίτι που κλαίει

Τα σπίτια της παιδικής μας ηλικίας / ήταν γεμάτα κρυψώνες / γωνιές μυστικές για το παιχνίδι των φαντασμάτων / σκάλες που έτριζαν / αποθήκες με σκονισμένα μαντολίνα / πλυσταριά, ταρατσες και περιβόλια. / Είχαν τελειώσει την πρώτη ζωή / και μας άνοιγαν την αγκαλιά τους / πριν βυθιστούν στην ακινησία του ακατοίκητου...»

Η πόλη της, το σπίτι της, η παιδική της ηλικία, γίνονται όνειρα που χαρτογραφούνται στη μνήμη της.

«Ο,τι αγαπήσαμε μετακομίζει στα όνειρά μας», γράφει η ίδια. Στα όνειρα προσπαθούμε να παγιδεύσουμε την ανεπανάληπτη εκείνη στιγμή όπου το παιδικό βλέμμα εμφανιά στα πράγματα τη πνοή της ζωής. Της ζωής που χάνεται μέσα στη τύρβη της αβάστακτης καθημερινότητας, της ζωής που χάνεται στο αγώνα για την επιβίωση. Διότι δυστυχώς «Η επιβίωση έρχεται μέσα στη φοβερή ερημία του πλήθους» (Μανώλης Αναγνωστάκης).

Αισθηματική αγωγή

Κώστας Χ. Πασχάλης

Μελαγχολικό ταξίδι δημιουργικής ενδοσκόπησης

Ο τίτλος αυτής της ενότητας θα μπορούσε να αποτελεί ευθεία αναφορά στο ομώνυμο έργο του Γκυστάβ Φλωμπέρ. Στο μυθιστόρημα αυτό ένας νεαρός επαρχιώτης που πρόκειται να ξεκινήσει σπουδές στο Παρίσι, πιστεύει ότι είναι προορισμένος για τα μεγαλύτερα πάθη, για λογοτεχνικές και καλλιτεχνικές επιτυχίες. Στο κατάστρωμα ενός πλοίου γοητεύεται από τη σύζυγο (κυρία Αρνού) ενός εμπόρου πινάκων, και φροντίζει να γνωρίσει αυτό το αντρόγυνο με σκοπό να κατακτήσει το αντικείμενο του πόθου του.

Όμως τα χρόνια κυλούν, ο νεαρός (κύριος πλέον) παραμένει άτολμος και αδρανής, και τα όνειρα ξεφτίζουν στη ζωή της μεγάλης πόλης. Η κυρία Αρνού, ωστόσο, θα είναι πάντα μέσα του ο έρωτας της εφηβείας του, η γυναίκα που θα μπορούσε να τον προφυλάξει από τη χυδαιότητα του κόσμου.

Το εφήμερο και σπαρακτικό του έρωτα, η «παραμυθία του έρωτα ασώματη σπαραγμένη στο φύσημα του αγέρα» (Πορτάλιου). Είναι η αίσθηση του ανεκπλήρωτου, είναι η συμφιλίωση με το ανείπωτο, είναι η ανάγκη της αναμέτρησης με το αδύνατο.

«Το ανεπίδοτο γράμμα/ κρύβει το αλφαβητάρι της αγάπης/ λέξεις τρυφερές όπως/ φλοίσβος, ουρανία, αδράχτι/ πουλί, ενθύμιο, μελαγχολία. Πίσω από την κατακόκκινη κόμη των λέξεων έρχονται τα σύννεφα του πένθους...» (Πορτάλιου)

Μια σκοτεινή, μελαγχολική ποιητική ελεγεία για την απώλεια (ή το ανέφικτο) του έρωτα.

Στιγμιότυπα εσωτερικού χώρου

Η ενότητα αυτή απαρτίζεται από ποιητικές συνθέσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως φωτογραφικά στιγμιότυπα. «Ο όρος στιγμιότυπο (που χρησιμοποιείται και στον τίτλο αυτής της ενότητας) προσδιορίζει αποσπασματικές σκέψεις που καταγράφουν κάθε είδους αποχρώσεις του εφήμερου, του τετριμμένου, του καθημερινού. Είναι ένας εσωτερικός μονόλογος που ψηλαφεί το παρελθόν για να στοχαστεί για το μέλλον.

Τα ποιήματα, ως φωτογραφικά στιγμιότυπα, διεισδύουν το ένα στον ειρμό του άλλου, κρατώντας ζωντανή την αίσθηση του χρόνου και του χώρου...» (από κείμενο του Α. Μαραγκόπουλου για το έργο του Τζών Μπέργκερ).

«Η ποίηση είναι σαν μια εξομολόγηση αργά τη νύχτα, σ' ένα πρόσωπο που άξαφνα πέθανε... κι εμείς συνεχίζουμε να μιλάμε», γράφει ο Λειβαδίτης. Η ποιήτρια συνομιλεί με φίλους και συντρόφους που έφυγαν. Προσπαθεί να κρατήσει τη λάμψη των ματιών τους, «μαζεύοντας στο τριμμένο της βαλιτσάκι τ' απομεινάρια μιας ζωής» (Πρόδρομος Μάρκογλου).

Στη «Διαδρομή» (ένα από τα ποιήματα της ενότητας αυτής) αποτυπώνεται, ίσως εναργέστερα, το περιεχόμενο της σκέψης που διατρέχει την ποιητική της δουλειά:

«Όπως ξεκίνησες τη ζωή σου/ έτσι θα τελειώσει/ ο καιρός έχει σβήσει την πιθανότητα/ να περπατήσεις στα κύματα/ Όμως στην κιβωτό που επιβίβαστηκες/ με σπάνια είδη της ιστορίας/ συνάντησες πρόσωπα/ που διέσχισαν τη ζωή/ με τις μυθικές προπέλες της ελευθερίας/ Φαροφύλακες στο μανιασμένο πέλαγος/ σημαιοφόρους ιδεών...».

Στη σκιά της ιστορίας

Τα ποιήματα της τελευταίας αυτής ενότητας, φέρουν μια ιδιαίτερα συναισθηματική και συνάμα εξόχως ενδιαφέρουσα πολιτική βαρύτητα. Διαπερνώνται από τη βαθιά και σπαρακτική κραυγή αγωνίας, πάλλονται από το συναίσθημα της δημιουργικής ενδοσκόπησης, του αβάστακτου πόνου για τα όνειρα που δεν κατοικήθηκαν, για τις ελπίδες που έμειναν και παραμένουν μετέωρες πάνω από το απέραντο κενό της αδυσώπητης καθημερινότητας.

Κώστας Χ. Πασχάλης

Μελαγχολικό ταξίδι δημιουργικής ενδοσκόπησης

«...ασήμαντα επεισόδια, τις μεγάλες ιδέες υποσκάπτουν, αθέατοι τερμίτες, παρωδίες εξουσίας, κρατούν δέσμη την αώρα του ανέμου... Χιλιάδες μικρόκοσμοι πολιορκούν το μέλλον, και καθλώνουν την ανεξάντητη δύναμη της προσδοκίας...

Αν μπορούσαμε να φύγουμε, απερίσπαστοι προς την ελευθερία, να διασώσουμε το ακριβό μέταλλο της συνείδησης, από τους τυμβωρύχους...» (Πορτάλιου).

«...να διασώσουμε το ακριβό μέταλλο της συνείδησης, από τους τυμβωρύχους...», ίσως ένας από τους δυνατότερους και εκφραστικότερους στίχους αυτής της συλλογής. Στίχος και σίχοι γενικότερα που μπορούν και «συνομιλούν» ευθέως με την ποίηση των Αναγνωστάκη, Λειβαδίτη, Πατρίκιου και Σινόπουλου, καθώς και των σημαντικότερων επιγόνων τους (Κύρου, Μάρκογλου, Νικηφόρου, Ρουμелиωτάκης, Καραβίτης, Κόρφης, Λυκιαρδόπουλος, Νεγρεπόντης, Τσακνιάς, Βιστωνίτης, Κωσταβάρας).

«Ποιητική της ήττας» ήταν ο λογοτεχνικός όρος που υιοθετήθηκε (εμπνευστής της ο Βύρων Λεοντάρης) για να χαρακτηρίσει το ποιητικό έργο της πρώτης (κυρίως), αλλά και της δεύτερης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς. Ο χαρακτηρισμός αυτός ήθελε να εκφράσει τα φρικτά αδιέξοδα της μετεμφυλιακής περιόδου, όταν οι ανεπούλωτες πληγές μετουσιώνονταν σε στίχους πλημμυρισμένους από την αίσθηση της σκοτεινότητας, του κενού, της αυτοκριτικής διάθεσης, όπως επίσης και από την κατάρρευση των ελπίδων και των ονείρων που «έθρεψε» η ηρωική και συνάμα τραγική δεκαετία του 1940.

Ο λόγος των επιγόνων ποιητών, στη συνέχεια, μπορεί να ενδύθηκε μία περισσότερο λυρική διάθεση, να έγινε περίτεχνος, να εμπλουτίστηκε εκφραστικά αποκτώντας παραβολικό χαρακτήρα, αλλά στο βάθος δεν έπαψε να εμφορείται από την ποιητική αντίληψη των προκατόχων τους. Ουσιαστικά η αντίληψη αυτή διαμόρφωσε έναν «καμβά» πάνω στον οποίο υφάνθηκαν σπαράγματα στίχων μοναδικής έμπνευσης, που διακρίνονταν για τις μεταξύ τους σχέσεις «εκλεκτικής συγγένειας» και που εντέλει επηρέασαν καταλυτικά το ποιητικό γίγνεσθαι της χώρας μας.

Ερχόμενοι, λοιπόν, εκ νέου στο προκείμενο, θα λέγαμε πως μία τέτοια σχέση «εκλεκτικής συγγένειας» θα μπορούσε κάποιος να ανιχνεύσει μεταξύ της ανά χείρας ποιητικής συλλογής και αυτής του Πρόδρομου Μάρκογλου, που φέρει τον τίτλο «Ονείρων κοινοκτημοσύνη» (ΝΕΦΕΛΗ 2002).

Ενδεικτικά και μόνον θα επιχειρήσουμε κάποιες παράλληλες αναγνώσεις:

«...Η ζωή μας γράφηκε στο περιθώριο της συλλογικής μνήμης / ανάμεσα στη έφοδο στον ουρανό και την ήττα... Οι σημαίες παραδόθηκαν σε χέρια ανίδεων... δεν έχει πέτρα μαλακή να ακουμπήσουν οι ήρωες της ιστορίας μας...» (Πορτάλιου)

«...Στο χάσμα ζήσαμε ιστορίας και ουτοπίας / στα χρόνια της επαγγελίας δοθήκαμε θεληματικά / κι είδαμε με γνώση εκείνη να μεταλλάζει σε προδοσία / καθώς γενιές δαπανήθηκαν λίπασμα της ιστορίας...» (Μάρκογλου)

«...Τώρα σκοντάφτουμε στο ίδιο μας το βήμα / ανάμεσα σε εκείνους / που διαμοιράζουν χιτώνια / μιας φανταστικής εξουσίας...» (Πορτάλιου)

«...Στη σηψαμία κλειστών ιδεών / εγκάθειρκτος της ουτοπίας δραπέτης / Ήττες αθροίζω πράξεων, των ιδεών ήττες...» (Μάρκογλου)

«...Αν με ρωτήσετε τι μένει από τη ζωή / θα πω μια πυκνότητα αισθημάτων / που ανακαλώ στην καθημερινή τύρβη / Ξέρω ότι χωρίς αυτά θα είχα βυθιστεί στο σκοτάδι / πριν περάσω στην οριστική ανυπαρξία» (Πορτάλιου)

Κώστας Χ. Πασχάλης

Μελαγχολικό ταξίδι δημιουργικής ενδοσκόπησης

«...Κι έρχεται πια η Εποχή που όλες τελειώνουν οι θεωρίες / Αφού καμιά λέξη δεν ερμηνεύει τον κόσμο συντριπτικά...» (Μάρκογλου)

«...Δεν έχει έλεος η ιστορία μας / Όσα δάκρυα κι αν της χαρίσεις / Θα σε προσπεράσει / κι είμαστε μόνοι, ολομόναχοι / με την πικρή γεύση της συνείδησης» (Πορτάλιου)

«...Στον μαύρο στέκει ουρανό, παγώνει / στο κενό των λέξεων, στον καιάδα της πατρίδας / Κάργιες πετούν στη χέρσα γη της Ιστορίας ...» (Μάρκογλου)

«...Χρόνια συντηρούσαν το πλοίο, από το αίμα της καρδιάς τους, και τώρα που οι ταξιδιώτες πλήθυναν, ο προορισμός έχει χαθεί. Το βράδυ πέφτει σκοτισμένο από την πίκρα των απελπισμένων. Η ιστορία ερημώνει, όταν κανείς δεν την ακολουθεί...» (Πορτάλιου).

«...Έσπασε ο καιρός στη σιωπή τ' ουρανού / Στη δικαιοσύνη μένουμε της ιστορίας / Στην πίκρα που διασχίζει τις ψυχές / Ληλατημένων ονείρων κοινοκτημοσύνη / ναυαγοί της ιστορίας κωπηλατούμε» (Μάρκογλου)

«...Υπνοβάτες σε παλιά όνειρα / Χρήστες εθισμένοι της ιστορίας / Ανεπίστρεπτα ανακυκλώνουμε το μέλλον» (Μάρκογλου)

Είναι νομίζουμε σαφές πως οι δύο ποιητές διαγράφουν παράλληλη πορεία, μέσω της οποίας «ανατέμνουν» με «χειρουργική ακρίβεια» τα κοινωνικά, πολιτικά και υπαρξιακά αδιέξοδα μιας κοινωνίας «εύθραστης» και φθίνουσας που εξακολουθεί να κουβαλά στις πλάτες της βαθιές μνήμες από ανεπούλωτες πληγές.

Κλείνοντας αυτή τη βιβλιοπαρουσίαση παραθέτουμε απόσπασμα ενός κριτικού κειμένου του Ν. Καραγιάννη για το ποιητικό έργο του Πρόδρομου Μάρκογλου. Στην εικόνα που τόσο παραστατικά αποδίνει για την ποιητική του Μάρκογλου, πιστεύουμε πως καθρεφτίζεται με εξαιρετική καθαρότητα και το «ποιητικό εγώ» της Ελένης Πορτάλιου:

«Στο 'Ονείρων κοινοκτημοσύνη' η ελπίδα εξαντλείται. Ότι μένει από το παρελθόν είναι μια γεύση στυφή. 'Σαν μια χούφτα άμμου στο στόμα'. Κι αν τα οράματα είναι συλλογικά, η παραδοχή είναι ιδιωτική και βασανιστική. Το ποιητικό εγώ στέκεται απορημένο και παγωμένο μπροστά στο τοπίο του σήμερα αθροίζοντας τις ήττες...

Ο ποιητής Έγκλειστος της μοναξιάς ανασυνθέτει το παρελθόν στο ραγισμένο είδωλο της ουτοπίας. Ναυαγός της ιστορίας κωπηλατεί στην εκκωφαντική σιωπή και στου τίποτα τη σκοτεινή βεβαιότητα...».